

de hij een stukje van een Boekweitplant, gevonden langs de Jeker, achter het sportveld. De heer De Graaf toonde namens de heer Montagne een grote fasciatie (bandvorming) in een Forsythia. De heer Hillegers toonde en besprak uitvoerig drie soorten Klis die hij had aangetroffen op een terrein bij Meerssen: de Grote Klis (*Arctium lappa*), de Kleine klis (*A. mi-*

nus) en de Gewone klis (*A. pubens*). Na de pauze werden door verschillende leden dia's vertoond. De heer Blink toonde een kruising tussen de Zwarte toorts (*Verbascum nigrum*) en de Koningskaars (*V. thapsus*) die veel in het Maasdal te zien is. De hierop voorkomende rups van de nachtvlinder *Cucullia verbasci* kan vaak worden waargenomen, in tegenstelling tot de vlin-

der zelf (korte vliegtijd, nachtvlinder). De heer Vossen liet dia's zien van een kramsvogel en zette de verschillen met andere lijsterachtigen uiteen. De heer Felix tenslotte toonde een serie dia's van planten en vlinders voornamelijk uit de omgeving van het Savelsbos.

In memoriam Dr. L. Bels

Op 10 juni 1983 overleed Dr. Leonard Bels, op 66 jarige leeftijd. Onder de velen die hem op zijn laatste gang begeleidten waren slechts betrekkelijk weinig biologen. Dit wil niet zeggen, dat hij in de biologie niet zijn sporen heeft verdiend. Integendeel! Het werd slechts veroorzaakt door het feit, dat hij zich na de voltooiing van zijn biologische scholing aan de Rijksuniversiteit Utrecht ruim dertig jaar geleden, in het buitenland bezig hield met een zijspoor van de biologie, het bierbrouwersvak. Hierdoor verloor hij ten dele het contact met zijn studiegenoten. Eerst na zijn pensionering, enige jaren geleden, hernieuwde hij deze relatie met groot enthousiasme.

Leo Bels groeide op in Haarlem. Tijdens zijn schooltijd aldaar ontwikkelde hij, gestimuleerd door pioniers op het gebied van de natuurstudie in natuurbescherming, zoals Dr. Jac. P. Thijssse en Jan. P. Strijbos, een diepgewortelde interesse in de natuurlijke historie van zijn omgeving, in het bijzonder in de levenswijze van vogels en vleermuizen. Geassisteerd door zijn broer P.J. Bels en vele anderen inventariseerde hij in de bosrijke omgeving van Haarlem de boombewonende vleermuizen, in het bijzonder de verblijfplaatsen van de Rosse vleermuizen. Onvermoeibaar, letterlijk dag en nacht, opereerde hij in de Haarlemmerhout, terwijl hij door vleermuizen bewoonde bomen in kaart bracht en op vernuftige wijze met eenvoudige middelen deze dieren ving en van de merktekens ("ringen") voorzag.

Een veelheid aan vragen o.a. betreffende aantalsregulatie, leeftijden, geslachtsverhouding, winterslaap, voort-

Leo Bels, gefotografeerd tijdens de vleermuisinventarisatie in de groeve op 30 december 1982. Foto: E. de Grood

planting, trek en "homing" probeerde hij al als schooljongen te beantwoorden. Hierbij werd hij geholpen door een groot doorzettingsvermogen, een grote intelligentie en een zeer geordende geest. Het is verbazingwekkend om thans de minutieus bijgehouden administratie van de gevangen en geringde dieren en de plattegronden waarop hij de verblijfplaatsen van de kolonies bijhield, in te zien. Vrijwel geen detail ontging hem.

Het uiterst belangrijke probleem van de individuele markering der vleermuizen pakte hij reeds als middelbaar

scholier aan. Hij legde hiertoe contacten met professor Eisentrant in Berlijn, die zoveel in Leo's aanpak van het onderzoek zag, dat deze hem als medewerker grote aantallen van de toen pas sinds kort gebruikte ringen ter beschikking stelde. Aangezien deze ringen naast een registratienummer voorzien waren van de inscriptie "Zool. Museum Berlin" had dit tot gevolg, dat de door hem geringde dieren die in Nederland werden teruggevonden, aangezien werden voor vleermuizen die van Berlijn naar ons land migreerden.

Leo's uitgesproken biologische belangstelling vond na het beëindigen van de middelbare school een logisch vervolg in een opleiding tot bioloog aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Het was daar dat hij zijn gaven volledig tot ontplooiing kon brengen. Met ongekeerde energie en doorzettingsvermogen wierp hij zich op diverse aspecten van de studie, in het bijzonder op het vleermuisonderzoek. Het probleem van de Duitse vleermuisringen werd ondervangen door het gebruik van nieuwe aluminium ringen met het opschrift "Zool. Mus. Utrecht Holland". Het onderzoek kreeg dankzij het contact met Ir. D.C. van Schaik te Maastricht een geheel nieuwe dimensie in de vorm van de inventarisatie van de in talloze mergelgroeven overwinterende vleermuizen. Het is veelbetekenend dat dit werk van Leo Bels de basis vormt van de thans met enige onderbrekingen meer dan 40 jaar voortgezette inventarisaties in de Zuidlimburgse mergelgroeven, waaronder het gangenstelsel in de Sint Pietersberg. Voor zover bekend is ner-

gens ter wereld een dergelijk onderzoek zo lang gecontinueerd. Dit door hem geïntegreerde onderzoek leverde de grondstoffen op voor ons inzicht in de aantalsschommelingen van een aantal van onze inheemse vleermuissoorten. Aantalsschommelingen die in 1973 de grondslag vormden van de wettelijke bescherming van alle Nederlandse vleermuissoorten. Het leverde ook de basis op van de onderzoeken van Dr. Sluiter en Dr. van Heerdt die resulteerden in een aantal belangrijke publicaties over de oecologie van vleermuispopulaties.

De studie van Bels werd in de oorlog onderbroken. Het is een merkwaardige samenloop van omstandigheden, dat de naam die hij toen reeds in het vleermuisonderzoek had gevestigd hem wellicht het leven heeft gered. Tijdens illegale activiteiten in de duinen werd hij door de bezetter gearresteerd. Bij ondervraging gaf hij te kennen, dat zijn aanwezigheid in de verboden kuststrook te maken had met vleermuisonderzoek. Het is goed mogelijk dat de Duitsers deze bekentenis hebben geverfied door contact op te nemen met prof. Eisentrant in Berlijn. Hoewel zijn leven, wellicht door diens informatie, werd gespaard, belandde hij toch geruime tijd in de verfoeilijke handen van de bezetter. Direct na de oorlog hervatte hij zijn studie in Utrecht, welke hij in snel tempo afrondde. Terstond hierna trad hij in dienst van de Heinekensbrouwerij en werd al vrij spoedig uitgestuurd naar het buitenland. Zijn werkgever bood hem hierbij gelukkig de vrijheid om de voor en tijdens zijn studie vergaarde kennis en gegevens in de vorm van een proefschrift bijeen te

brenge. In 1952 promoveerde hij op het gedegen proefschrift "Fifteen years of bad banding in the Netherlands". Promotor was Prof. Dr. Chr. Raven. Dit proefschrift vormde de kiem van langdurig en veelzijdig vleermuisonderzoek vanwege de universiteiten van Amsterdam en Utrecht. Het was de grondslag van drie andere proefschriften en een reeks publicaties.

Sedert zijn promotie verbleef Leo Bels vrijwel ononderbroken buiten Nederland. Hoewel het vleermuisonderzoek hem bleef interesseren was hij niet meer in de gelegenheid om er daadwerkelijk aan deel te nemen. Andere zaken eisten hem volledig op. Zoals in zijn laatste buitenlandse standplaats Singapore de repatriëring van talloze landgenoten uit het door Indonesië bezette Nederlandse deel van het voormalige Nieuw Guinea. Zijn doortastende, zeer inventieve inzet voor deze mensen in nood was de achtergrond van een onderscheiding die hem vanwege het Nederlandse Rode Kruis ten deel viel.

Na zijn pensionering teruggekeerd in Nederland vatte hij de draad van het vleermuisonderzoek weer op. Het is in dit verband dat ik hem, die ik alleen kende als schrijver van een bekend proefschrift, leerde waarderen. Leo Bels ontpopte zich als een zeer bescheiden doch desalniettemin stimulerende persoonlijkheid. Hij was geïnteresseerd in en had constructieve denkbeelden over onderzoek en bescherming van vleermuizen en hij deed waar mogelijk mee aan inventarisaties van winterkwartieren en zomerverblijven. Ook was hij actief betrokken bij het oplossen van proble-

men welke vleermuiskolonies in gebouwen 's zomers kunnen veroorzaken. Zijn grootste verdienste lag mijns inziens echter in zijn weloverwogen acties om de laatste professionele vleermuisonderzoekers en de groeiende schare amateur-vleermuisliefhebbers bijeen te brengen. Op subtiële wijze wist hij deze groeperingen, die in het verleden helaas weinig contacten onderhielden of zelfs als elkaars concurrenten optraden, bij elkaar te brengen en waar mogelijk aaneen te smeden. Zijn gerechtvaardigd uitgangspunt hierbij was, dat een grote, betrekkelijk eensgezinde groep vleermuis-onderzoekers meer werk kan verzetten en meer invloed kan uitoefenen dan een aantal onderling sterk verdeelde, ruziënde inventarisatie-groepjes. Ik bewonder Leo Bels zeer voor de tactvolle manier waarmee hij dit tamelijk netelige probleem heeft aangepakt.

Een evenwichtig, voortreffelijk collega, maar bovenal een goed medemens is ons ontvallen. Wij zullen het voortaan zonder de waardevolle raadgevingen van de grondlegger van het Nederlandse vleermuisonderzoek moeten doen. Ik hoop dat wij tegen de achtergrond van zijn ideeën, in de orkaan van de bezuinigingen en onkunde, ons vleermuisonderzoek en ons werk voor de vleermuisbescherming staande kunnen houden. Mogen zijn vrouw en kinderen enige troost en moed putten uit het besef, dat velen om uiteenlopende redenen aan Leo grote dank verschuldigd zijn.

A.M. Voûte

Verschijnt tevens in Lutra 1983 26 (2).